

2023

Deprem Sonrası Nüfus Hareketliliğinin Kırsalda Eğitim Üzerindeki Etkileri



KÖY OKULLARI DEĞİŞİM AĞI DERNEĞİ

Kuruluş tarihi: 5 Aralık 2016



www.kodegisim.org

bilgi@kodegisim.org

Murat Reis Mah. Gazi Cad. No: 79

Bağlarbaşı Üsküdar/İstanbul

0216 343 73 43



@kodegisim



İÇİNDEKİLER

Giriş	4
Afet Sonrası Genel Tablo: 5 Şubat'a Dönme Çabası	5
Deprem Sonrası Köylerde Yaşam: 7 Ay Sonra da En Büyük Sorun Barınma	5
Köyler ve Barınmaya Bağlı Nüfus Hareketleri	6
Nüfus Hareketleri ve Köy Okulunda Sosyal Karşılaşmalar	7
Depremden Sonra Köy Okullarının Durumu: Fiziksel Şartların Belirsizliği	8
Bölgeye Yeni Atanarak Göç Eden Köy Öğretmenlerinin Barınma Sorunu	8
Deprem, Göç ve Eğitim: Gitmekle Kalmak Arasında Eğitimin Belirleyiciliği	9
Velilerin Eğitime Verdiği Önem ve Nitelikli Eğitime Erişmek için Göç	10
Mevcut Sorunların Derinleştiği Bölgeler: Adıyaman Örneği	11
Eğitimin Gelirle İlişkisi, Deprem ve Yurt Dışına Göç	13
Deprem Sonrası Öğretmen Hareketliliği: Gidenler, Kalanlar, Gidip Dönerler	13
Göç Etmenin Duygusal Yükü, "Depremzede" Kimliği, Aidiyet ve Göç Eden Öğretmenler	14
Afet Bölgesinde Öğretmen Olmak	14
Sonuç	17



GİRİŞ

6 Şubat 2023'te peş peşe gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli 7,7 ve 7,6 şiddetindeki depremler, depremi yaşayan bölgeler için bir milat oldu. Depremden bu yana birçok çalışma ve araştırma gerçekleştirilirken, bölgedeki süregelen ihtiyaçlara, problemlere ve çeşitli gelişmelere dair bilgiler farklı mecralardan aktarılmaya devam ediyor. Bu araştırma da depremden yedi ay sonra köylerin nüfusu bağlamında yaşanan hareketliliklerin eğitim üzerindeki etkilerini odağına alıyor. Bu amaçla depremde yıkımın yüksek olduğu Hatay ve Adıyaman illerinde çeşitli açılardan farklılaşan (farklı ilçeler, depremden etkilenme seviyeleri, okulların yapısı vb.) on bir köye ziyaretlerde bulunduk. Ziyaretleri Hatay'da Çanakoluk, Ayışığı, Sutaşı, Ceylanlı, Kazkeli; Adıyaman'da ise Kaşlıca, Pamuklu, Yazıkarakuyu, Kutluca, Çakırhüyük ve Sarıçiçek köylerinde gerçekleştirdik. Yaptığımız köy ziyaretlerinde okul müdür ve müdür yardımcısına, öğretmenlere, muhtarlara, imam ve velilere ulaştık; okullarda, evlerde ve diğer dış mekânlarda derinlemesine görüşmeler yaptık.

Köy ziyaretlerimizi 29 Ağustos – 4 Eylül tarihleri arasında, 2023-2024 eğitim öğretim yılının başlamasına 1 hafta kala gerçekleştirdik. Dolayısı ile hem depremden 7 ay sonraki, hem de afetin ardından yeni eğitim öğretim yılının hemen arifesindeki eğitimdeki durumu özellikle nüfus hareketleri perspektifinden gözleme şansımız oldu. Okulların açılmasına bir hafta varken ana gözlemimiz okulların, öğretmenlerin, eğitimin durumundaki belirsizlik oldu. Elbette, afetin eğitime etkisine dair daha net tablo 2023-2024 eğitim öğretim yılının ilk döneminin başlaması ile ortaya çıkacaktır.



	Hatay			Adıyaman		
İlçeler	Samandağ	Yayladağ	Kırıkhan	Tut	Besni	Kahta
Köyler	Çanakoluk Sutaşı	Ayıışığı	Kazkeli Ceylanlı	Kaşlıca Pamuklu	Yazıkarakuyu Kutluca Sarıçiçek	Çakırhüyük

Afet Sonrası Genel Tablo: 5 Şubat'a Dönme Çabası

6 Şubat depremlerinden sonra bölgelerde yoğun bir nüfus hareketliliği yaşandı, yaşanıyor. Depremi ilk günlerinde kent merkezlerinden köylere doğru yaşanan hareketlilik, afet bölgesinden diğer şehirlere olan göçler, bir süre bölgeden uzaklaşanlar, yakınlarını başka şehirlere yerleştirip geri dönenler, ailesiyle başka şehirlere gidip geri dönenler vb... Bu araştırmada odağımız bu göç hareketlerinin köydeki/kırsaldaki eğitim üzerindeki etkisi.

Araştırma sürecimizde karmaşık bir durumla karşılaştık. Bir anda gelen yıkım karşısında insanlar olup biteni anlamakta zorlanıyor, kendilerini yalnız, güçsüz ve çaresiz hissediyorlardı. Aslında istenen 5 Şubat koşullarına geri dönmektir. 5 Şubat'a geri dönülmedikçe bir şeyler hep eksik olacaktır.

Araştırma böyle bir ortamda gerçekleştirildiği için istenmeyen ve içselleştirilmesi oldukça güç bir değişimin ve yeri doldurulamayacak kayıpların konuşulduğu bir çalışma oldu. Bu durumun farkında olmakla birlikte çalışmamız somut ve sınırlı faydalara odaklanmayı amaçlıyor.

Deprem Sonrası Köylerde Yaşam: 7 Ay Sonra da En Büyük Sorun Barınma

Depremi ilk günlerinden bu yana çeşitli vesileler ile yapılan saha gözlemleri barınmanın ve temel ihtiyaçlara erişimin ana sorun olduğunu gösteriyordu. Depremden 7 ay sonra neler değişmiş diye baktığımızda hem Hatay hem de Adıyaman'da ana gündemin hâlâ barınma olduğunu ve bu sorunun genel olarak iki ekseninde çözülmeye çalışıldığını gördük.

Detaylı bilgi için bakınız: Köy Okulları Değişim Ağı (2023). 6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri Köylerde Durum Ne? KODA Bilgi Notu 1 (Şubat 2023), <https://kodegisim.org/wp-content/uploads/2023/02/6-SUBAT-KAHRAMANMARAS-DEPREMLERI-KOYLERDE-DURUM-NE-BILGI-NOTU.pdf>; Köy Okulları Değişim Ağı (2023). Afetten sonra köylerde durum ne? KODA Bilgi Notu 2 (Nisan 2023), https://kodegisim.org/wp-content/uploads/2023/05/Koylerde_Durum_Ne_BilgiNotu2_KODA_SK.pdf



Köyler ve Barınmaya Bağlı Nüfus Hareketleri

Köylerde barınma konusundaki çözümlerden biri -özellikle daha az nüfuslu olanlarda- yıkılan ya da hasar alan evlerin bahçesine çadır ve konteyner yerleştirmek. Evinin durumu elverenler için gündüz işlerini evde yapıp gece konteynerde ya da çadırdaki kalmak hem Adıyaman'da hem de Hatay'da oldukça yaygın bir yöntem. En yaygın seçenek olarak karşımıza çıkan bu durumun devlet tarafından da teşvik edildiği ifade ediliyor. İlçe merkezlerindeki durumun aksine yıkım sebebiyle köyü terk etmek ise en son çare olarak görülüyor. Evlerin tek katlı olması, bahçe ve doğayla iç içe olması yıkım olsa bile şehre göre daha güvende hissettiriyor. Tam da bu sebeple depremden sonra köylerin nüfusunda artış olmuş. Araştırmamızı gerçekleştirdiğimiz iki bölgenin il ve ilçe merkezlerinde büyük yıkım olması sebebiyle köyde sağlam evi olanlar köye yerleşmiş. Kimisi ise köyde akrabalarının yanına taşınmış. Köyde hiç evi olmayanlarsa köyden ev kiralamış. Dolayısıyla sağlam köylerin nüfusu özellikle de Hatay özelinde iki katına kadar çıkmış. Emlak fiyatları da bunu takiben oldukça yükselmiş.

Yıkımın olduğu köylerde konteynerde kalarak yaşamak bir seçenek olsa bile konteynerlerin fiziksel şartları oldukça yetersiz kalıyor. Konteynerler yağmur, kar, çok soğuk ve çok sıcak hava koşullarına uygun malzeme ve yapıda olmadıkları için özellikle de kış şartları düşünüldüğünde gerçek bir çözüm sunmuyor. Gittiğimiz köyler arasında bu durumun en net yaşandığı yer yüksek dağ köyü olan 76 hanenin 70'inin yıkıldığı Adıyaman'ın Pamuklu köyü oldu. Bu köyde barınma konteynerlerin yetersizliği sebebiyle o kadar net bir sorun ki görüşmelerde her konu barınmaya bağlandı.

Köyü terk etmek istememenin bir diğer sebebi de -özellikle de Adıyaman'da karşılaştığımız gibi- bazı köylerde tarım ve hayvancılığın tek geçim kaynağı olması ve köye yakın yerlerde çalışılması. Ancak hayvancılığın olması, yıkım olan köylerde hayvanın barınmasını da bir gündem haline getiriyor ve önümüzdeki kış hayvanların nerede barınacağını tam olarak belli olmadığı köyler mevcut.

Köylerde nüfus artışının getirdiği niceliksel sorunlardan ziyade bir arada yaşamının getirdiği zorluklar anlatıldı. Akrabaların yanında yaşıyor olmak aynı köyde başka evlerde yaşamaktan daha büyük bir sorun teşkil ediyor. Bu sebeple depremden beri aile ve akrabalar arasında anlaşmazlıkların ve küslüklerin arttığından bahsedildi. Zamanında iki üç katlı aile apartmanı olan ama yıkılmak zorunda olan evlerde parsel paylaşımı, kimin evi nereye yaptıracığı gibi konularda da aile içinde anlaşmazlıklar ortaya çıkmış.



Yıkım olan köylerde konaklama sorununun ikinci çözümü konteyner kentte kalmak. Daha çok il ve ilçe sakinlerini barındıran bu geçici kentler köylerde yaşayanlar tarafından çok tercih edilmese de buraya yerleşmek zorunlu bir tercih haline gelebiliyor. Konteyner kentte yaşamak fiziksel şartların zorluğunun yanında sosyal zorluklar da getiriyor. Kalabalık olarak bir arada kalmak, mahremiyetin az olması ve sürekli bir arada yaşamak zorunda kalmak o yerleşim alanında kalan insanlar arasında anlaşmazlıklara yol açabiliyor. Köyden tamamen ayrılarak şehirdeki konteyner kente taşınmış olma durumuna ziyaret ettiğimiz köyler içinde en çok yıkım alan köylerden birinde rastladık.

Köy sakinlerinin yukarıda sayılan nedenlerden dolayı köylerini terk etmek istememelerine rağmen, köy olarak topyekun göç etme durumuyla nadir de olsa karşılaştık. Adıyaman'da ziyaret ettiğimiz birbirine çok yakın ve aynı muhtara bağlı iki köyden biri diğerine taşınmış. Afet öncesinde de zaman zaman anlaşmazlıkların yaşandığı bu iki köyün arası deprem sonrasında iyice açılmış. Köydekilerin birbirlerine dair ön yargıları depremde yıkım olan bir köyün diğerine taşınmasıyla artmış. Bu sebeple taşınanlar köylerine geri dönmek durumunda kalmışlar.

Nüfus Hareketleri ve Köy Okulunda Sosyal Karşılaşmalar

Depremden sonra dönem içinde açılan okullarda yeni gelen öğrencilerle eski öğrenciler arasında genellikle bir sorun çıkmadığı aktarıldı. Ancak depreme il merkezinde yakalanmış öğrenci ile köydekinin tedirginliğinin farklı olduğu, il merkezinden gelen öğrencinin daha tedirgin olduğu ifade edildi. Yine de köy nüfusundaki bu hareketliliğin eğitime nasıl bir etkisi olacağı bu eğitim öğretim yılında daha net gözlemlenecek.

İlçeden köye gelen ve köyde okuyacak olan çocuğun köydeki çocuklara göre genellikle daha donanımlı olduğu öğretmenler tarafından dile getirildi. Merkezden gelen velilerin de köydeki veliye göre öğrencinin başarısı ve eğitimiyle alakalı öğretmene daha fazla müdahil olduğu belirtildi. Özellikle bu dönem birleştirilmiş sınıfta okuyacak bazı öğrenci velilerinin birleştirilmiş sınıf sistemini bilmediği ve bu durumun öğrencinin başarısı konusunda veliyi endişelendirdiği aktarıldı.



Bu haliyle köye olan göç öğretmen üzerinde yeni bir sorumluluk oluşturacağı benziyor. Özellikle de birleştirilmiş sınıflarda ders veren öğretmenlerin durumu, sınıf mevcudu artan birleştirilmiş sınıflarda ders verilecek olması ve sınıf nüfusunun artmasından kaynaklı sınıf yönetimi sorunları bu dönemin merak edilen konuları.

Depremden Sonra Köy Okullarının Durumu: Fiziksel Şartların Belirsizliği

Daha önce de bahsettiğimiz gibi depremin ve deprem sebebiyle oluşan nüfus hareketliliklerinin köydeki eğitime etkisini daha iyi anlayabilmek adına farklı profildeki köylere ve okullara gittik. (Okula girilen/girilemeyen, az hasarlı, çok hasarlı vb.) Bu okulların kimisi depremden sonra 27 Mart'ta açılmıştı, kimisi ise 2023-2024 eğitim öğretim yılının ilk döneminde faaliyete geçecekti.

Yaptığımız görüşmelerde sıklıkla dile getirilen konu okulların açılmasına çok az vakit kalmasına rağmen okulların fiziksel şartlarının iyileştirilmesi konusundaki belirsizlikti. Fiziksel hasarlı olan bazı okullara ödenek çıkarken bazı okullar hâlâ ödenek bekliyor, bazılarıysa bahçeye kurulan konteynerler ve çadırlarda eğitime başlamayı planlanıyordu. Bu durumu etkileyen faktörlerin, okul idarecilerinin, öğretmenlerin, velilerin çabası ve toplanan yardımlar olduğunu söyleyebiliriz. Kamu politikalarının yetersiz kaldığı noktalarda okulun durumu biraz da elini taşın altına koyanın çabasına bağlı kalıyordu.

Bölgeye Yeni Atanarak Göç Eden Köy Öğretmenlerinin Barınma Sorunu

Okulun fiziksel durumunun yanında bölge okullarına yeni tayin olmuş öğretmenlerin nerede kalacağı meselesi de bir diğer büyük gündem olarak ortaya çıkıyor. Normalde tayin edilen öğretmenlerin özellikle Hatay bölgesinde konteyner kente yerleştirileceği bilgisi mevcut olsa da bizim orada olduğumuz süreçte gelecek olan öğretmenlerin nerede kalacağına dair belirsizlik devam ediyordu. Konteyner kente yerleştirileceği söylenen öğretmenlerin hangi konteynerde kalacağı belli değildi. Tam olarak bu sebeple birçok öğretmen bölgeye yerleşmek için son ana kadar bekliyordu. Okul idarecilerinin aktardığına göre bölgeye tayini çıkan öğretmenler kalacak yerin netleşmemesi sebebiyle rapor olarak gelişlerini erteliyordu. Dönemin açılmasına az vakit kalmasına rağmen koşulların hâlâ netleşmemiş olması hem somut olarak eğitimin uygulanmasını güçleştiren bir etken olarak görülüyor hem de eğitimin yeterince önceliklendirilmediği algısını yaratıyordu.



Öğretmenin lojistik problemini çözmek oradaki eğitimin istikrarını da doğrudan etkileyen bir unsur. Öğretmen ne kadar az sorun yaşarsa öğrencilerle ve bölgeyle o kadar sağlam bağ kuruyor ve eğitimi olması gerektiği gibi yürütebiliyor. Eğitim öğretim yılı başlamadan hemen önce çok temel bir sorunun giderilmemiş olması gelecek olan öğretmenin motivasyonunu da azaltan bir etki olarak değerlendiriliyor. Öğretmenin hem eğitim mekânı hem de yaşam alanı olarak konteyner şartlarına uyum sağlayıp sağlayamayacağı kendi başına bir tartışma konusuyken bu konuda hazırlıksız olunması şartları iyice zorlaştırıyor.

Kamu politikalarının ihtiyacı karşılamadığı diğer durumlarda gördüğümüz gibi, bu konuda da köyde yaşayan kendi çözümlerini geliştirdiği örnekler görüyoruz. Okul idarecilerinin muhtarla konuşarak köyün sağlam iki evini yeni atanacak öğretmenlere ayırması, bizim Hatay'da karşılaştığımız örneklerden yalnızca biri.

Deprem, Göç ve Eğitim: Gitmekle Kalmak Arasında Eğitimin Belirleyiciliği

6 Şubat 2023, okulların ikinci dönemindeki ilk günüydü. Deprem sebebiyle eğitime ara verildi ve ikinci dönem 27 Mart'ta başlamış oldu. Depremden etkilenen bölgelerdeki bazı okullar bahçesinde kurulan/kurdukları çadır ve konteynerlerde eğitime başladı. Açılan okullarda müfredatı uygulamak yerine oyunlarla çocukların deprem gündeminden uzaklaşması hedeflenmiş. Depremden, gök gürültüsünden ve yüksek sesteki korkan çocukların iyi olması önceliklendirilmiş. Okullar öğretmenlerin inisiyatifiyle çocuklar üzerinde depremin olumsuz etkisini azaltmaya yönelik olarak kullanılmış. Bu uygulamanın olması hem veliler hem de öğretmenler tarafından olumlu ve gerekli karşılanırsa da müfredatın işlenmemesi sebebiyle deprem bölgesinde eğitimde Türkiye genelinin gerisinde kaldığı düşünülüyor.

Eğitime verilen önem bölgeden bölgeye değişiyor. Eğitim, kimi yerde bir teferruat olarak değerlendirilirken kimi yerde çocukların daha iyi eğitim alabilmesi, göçün temel sebebi haline gelebiliyor. Örneğin, eğitimde geri kalmanın Hatay'da Adıyaman'a kıyasla daha büyük bir endişe olarak dile getirildiğini gördük. Hatta Hatay'daki görüşmelerde eğitim kendiliğinden dile getirilen bir konu oldu. Hatay'ın deprem sebebiyle çok göç vermesi, dolayısıyla insan kaynağının azalması ve fiziksel şartların yokluğu hem eğitimin sürdürülmesinde hem de çocuğun gelişiminin önünde bir engel olarak görülüyor. Bu sebeple şu an olmasa bile ileride başka şehre göç etmek, eğitimde sorunların devam etmesi halinde bir çözüm olarak değerlendiriliyor.



Ailece başka şehre gitmek ya da çocuğunu başka şehirde okutmak, şartları elverenler için bugün bir çözüm olmuşken kimisi için şartların gidişatını gözlemleyip ihtiyacın kapanmadığına ikna olunduğunda değerlendirilecek bir seçenek olarak konuşuluyor.

Eğitime deprem sebebiyle ara vermiş olmak en çok da okuma yazma öğrenmekte olan 1. sınıf ve lise sınavlarına hazırlanan 8. sınıf öğrencileri için kritik bulunuyor. Nitekim Hatay'da bir okulda 1. sınıflarda oluşacak kaybı kapatmak adına yaz okulu uygulaması yapılmış. Eğitimde bu tip olası kayıpları telafi etmek motivasyonu başka şehirlere göç eden aileler ve gittikleri yerlerde okula yazdırılan çocuklar olmuş. Ancak bu durum da her yerde kalıcı olmamış örneğin gidenler arasında geri dönenler olmuş. Esas tablonun okullar açıldıktan sonra ortaya çıkacağı belirtildi.

Velilerin Eğitime Verdiği Önem ve Nitelikli Eğitime Erişmek için Göç

Başka şehre eğitim sebebiyle göç etmek, depremin getirdiği yıkım ve olumsuz koşullardan uzaklaşmanın yanı sıra eğitime bölge insanın verdiği önemle de ilgili.

Hatay'da eğitimi konuştuğumuzda eğitimin Hatay'ın medar-ı iftihar konularından birisi olarak bahsedildiğini gördük. Görüştüğümüz hemen herkes bulunduğu köyün eğitim seviyesinin yüksek olduğunu söylüyor ve eğitim konusunda rekabetçi bir yapının var olduğundan söz ediyordu. Eğitime atfedilen önem bireysel bir çabadan ziyade Hataylı olmanın unsurlarından biri olarak anlatılıyordu. Daha merkezi köy okullarındaki eğitim kalitesi standartları karşılıyor, kimi köyler çocuğun gelişimine yönelik sosyal faaliyet imkânlarını da barındırıyordu.

Hatay'da yaşayanlar için iyi bir eğitim almak, belki alışık olduğumuz türden bir taşradan büyük şehre gitme hikâyesinin bir parçası olarak anlatılmıyordu her zaman. İyi eğitim almak iyi bir geleceğin olmazsa olmaz koşulu olmakla birlikte iyi bir eğitim alıp mesleğini Hatay'da icra etmek ve orada yaşamak da tercih edilen bir seçenek olarak karşımıza çıkıyordu.

Gittiğimiz köyler arasında dezavantajlı koşulları sebebiyle bu tabloya uymayan köyler de mevcuttu elbette. Ancak Adıyaman ile kıyasladığımızda yukarıda bahsettiğimiz eğilimin daha ağırlıklı olduğunu gördük.

Detalı bilgi için bakınız Eğitim Reformu Girişimi, Afet Döneminde Eğitim, <https://www.egitimreformugirisimi.org/afet-doneminde-egitim/> (Erişim 16.11.2023)



Daha dezavantajlı (örneğin sosyo-ekonomik düzeyin daha düşük olduğu) köylerde fiziksel koşullar yetersiz kalabiliyor ve eğitim standartları düşüyordu. Ancak eğitim sorunu ilçeye gidildiğinde çözülebilecek bir konu olarak görülüyordu. Özellikle ziyaret ettiğimiz köylerin merkezden nispeten uzak olduğu Kırıkhan'da son birkaç yıldır ilçeye taşınmalı sistemin gelmesiyle şartların iyileştiği belirtildi.

Tüm bu şartlar göz önünde bulundurulduğunda eğitim alanında iyi kötü bir standarta sahip olan bu köyler, bugün bu standartların olmamasını tecrübe ediyor. Deprem maddi manevi yıkıcı etkisinin yanında mevcuttaki fiziksel şartların elverişsizliği, her türlü eğitimci kaynağının azalması ve bundan sonraki durumun belirsizliği eğitim seviyesini düşüren sebepler olarak görülüyor. Dolayısıyla eğitimde oluşan bu açığı kapatmak adına başka şehre/ülkeye taşınmak uzak bir seçenek olarak değerlendirilmiyor. Bu konunun ne kadar uzağında kalınacağını ise eğitim standartlarının önümüzdeki eğitim-öğretim dönemlerinde beklentileri karşılayıp karşılamadığı belirleyecek gibi gözüküyor.

Mevcut Sorunların Derinleştiği Bölgeler: Adıyaman Örneği

Adıyaman'daki köylere baktığımızda, depremin köydeki eğitimi etkileme biçiminin Hatay'dakinden farklı olduğunu gördük. Fiziksel şartların elverişsizliği, öğretmen kaynağının yetersizliği ve eğitimdeki istikrarsızlık benzer gündemler olarak ifade edilse de taşıdığı anlam itibarıyla Hatay'dan farklılaşıyordu. Deprem Hatay'da olduğu gibi var olan şartları ve kaynakları bir anda yok etmekten ziyade mevcut sorunları derinleştirmiş olarak algılanıyordu. Deprem sebebiyle okulların birleştirilmesinden kaynaklı anlaşmazlıklar, bazı yolların depremde zarar görmesi ve bu sebeple okula gitmenin kışın tedirginlik yaratması gibi sorunlar gittiğimiz köylerde daha çok öne çıktı. Ayrıca bazı köylerde barınma konusunda hâlâ çözüm olmaması çocuğun eğitimdeki istikrarını doğrudan etkileyen bir mesele olarak ele alındı.

Örneklem dahilinde gittiğimiz köylerin, ilçe merkezlerine nispeten uzak mesafede, coğrafi olarak daha çetin ve izole yerleşim yerleri olduğunu gördük. Özellikle Hatay ile kıyasladığımızda kız çocukların eğitiminin kesintiye uğraması, erken yaşta evlilik gibi gündemlerle daha sık karşılaşılıyordu. Bunun yanında köy okullarının eğitim kalitesinin çoğunlukla ilçe standartlarının gerisinde yer aldığı düşünülüyordu. İyi bir eğitim almak "köyden uzaklaşmanın" önünü açacak yollardan biri olarak görülse de köyde alınan eğitim köyden uzaklaşmaya yetecek nitelikte görülüyordu.



Çocukların aileleriyle birlikte mevsimlik işlerde çalışması da eğitimi engelleyen bir başka unsurdur. Özellikle de pamuk hasadı döneminde okulların açıldığı ilk bir ay ve kapandığı son haftalarda çocukların tarlada çalışmaları sebebiyle okula devamsızlık yapıldığı aktarıldı. Bu unsurlar sebebiyle köy, dezavantajlı yaşam şartlarının yaşandığı yer anlamını taşıyordu. Köyde yaşayanlar da kendi kimliklerini bu dezavantajlı hal üzerinden kuruyordu.

Hatay'da ise eğitim Türkiye standartları üzerinden kıyaslanarak başarılı bulunurken Adıyaman'da görüşmeciler eğitimi Adıyaman standartları içinde değerlendiriyordu. Diğer bir deyişle kendi köylerindeki eğitimi Adıyaman içinde bir skalaya oturtuyordu.

Adıyaman'da örneklem dahilinde gittiğimiz bazı köy okulları taşınmalı sistemle çalışıyordu. Köydeki hem genel hem de genç nüfusun azlığı sebebiyle birkaç köy tek bir okulda eğitim alıyordu ve hatta tek bir muhtara bağlı olabiliyordu. Köylerde öğretmenler uzun süre kalmıyor, her yıl öğretmen değişikliği olduğu dile getiriliyordu. Bu koşullar altında öğrenciler öğretmenleri ve okulla yeteri kadar bağ kuramıyor ve dolayısıyla okula dair motivasyonları da bu şartlardan negatif etkileniyor.

Öğrencilerin motivasyonu göz önüne alındığında eğitim konusunda esas büyük kırılma pandemide olmuş. Öğrenciler uzaktan eğitime ya internetsizlik, tablet ve bilgisayarsızlık gibi sebeplerle ya da gerekli disiplini sağlayamadıklarından devam edememiş. Pandeminin üzerine depremin yaşanması ve eğitime bir dönem daha ara verilmiş olması çocuğu okuldan iyice uzaklaştırmış.

Buradaki köylerde eğitimle olan ilişki çocukları iki farklı sonuca götürüyor. Özellikle kız çocuklar ağırlıklı olmak üzere 7. sınıfa geçen çocuk okul konusunda bir yol ayrımına geliyor. Akademik başarısı olduğu düşünülen çocuk için eğitim aile tarafından desteklenebilirken akademik başarısı düşük olan çocuklar için durum aynı değil. Oğlan çocuk için ailenin geçimine katkı sağlamak veya evlilik; kız çocuk için ise sadece evlilik yaygın bir seçenek olarak görülüyor. Çocuk köyde kalacaksa ilerisi için köyün geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılığa yöneliyor. Eğitim yolunu seçen çocuk için ise veli kendi kaynaklarını kullanıyor. Gerekirse ilçeye taşınmak, çocuğunu yatılı olarak okula göndermek gibi seçenekler değerlendiriliyor.



Eğitimin Gelirle İlişkisi, Deprem ve Yurt Dışına Göç

Tüm bu denklem içerisinde Adıyaman'da bir süredir devam eden ancak depremle birlikte hız kazanmış bir göç olgusundan bahsedildi. Köylerden Kanada, ABD ve İsviçre'ye akrabalarının yanına gitmek ve çalışmak gençler arasında yaygın bir akım haline gelmiş. Bugüne kadar giden kitlenin yurt dışında yerinin sağlanması ve orada kısa sürede elde edilen ekonomik edinimlerin köy halkı tarafından gözlemlenmesi gençlerin de gitme isteğini artırmış görünüyor. Bu durum gençlerde eğitime alternatif bir yol olarak görünüyor. Anlatıldığı kadarıyla lise çağına gelmiş ve de bitirmiş birçok genç gerek legal gerek illegal yollardan çeşitli ülkelere göç ediyor. Saha boyunca biz de bazı köyleri ziyaret ederken yabancı plakalı lüks araçlar gördük. Muhtarların ve bölgeyi iyi tanıyan öğretmenlerin aktarımına göre depremden sonra bu şekilde yurt dışına giden genç sayısında çok büyük bir artış olmuş. Kalanlar da gelecek hayalini daha çok yurt dışına yerleşmek üzerinden kuruyormuş.

Hatay'da da nesillerdir devam eden ancak depremden doğrudan etkilenmeyen bir göç olgusundan bahsedildi. Bu göç, yapısı itibarıyla Adıyaman'dan farklı. Özellikle Hatay'ın Samandağ ilçesi ve köylerinde, maddi durumu olmayan ailelerin erkekleri Suudi Arabistan ve Katar gibi Arapça konuşulan ülkelere berberlik yapmak, işçi olarak ya da yemek sektöründe çalışmak üzere gidebiliyor ve para biriktirip bir zaman sonra Hatay'a dönüp yaşamaya devam ediyor. Burada göçü kolaylaştıran unsur Hataylıların birçoğunun Arapça konuşması ve zaman içinde bu ülkelerde oluşan komünite. Ancak yapılan görüşmelerde aktarıldığı kadarıyla bu tür bir göçü ne gençler ne de aileler arzuluyor. Bu seçenek daha ziyade maddi imkânların ve eğitimin yeterli olmadığı noktada devreye giriyor. Depremin Hatay'da bu tür bir göçe etkisi olduğu özel olarak belirtilmedi. Gençlerin hayalinde daha çok Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde okumak ve yaşamak olduğu ifade edilirken Orta Dođu ülkelerine işçi olarak göç etmek cazip bir seçenek olarak yer almıyor.

Deprem Sonrası Öğretmen Hareketliliği: Gidenler, Kalanlar, Gidip Dönerler

Depremden sonra öğretmenler arasında da bir göç hareketliliği yaşanmış. Depremin hemen ardından birçok öğretmen tayin istemiş ve taşınmış. Tayin isteyen öğretmenlerin büyük çoğunluğunun memleketinin deprem bölgesinin dışından olduğu belirtildi. Depremden sonra özellikle de o bölgenin öğretmenlerinin gitmesinin kalanları gücendirdiğini fark ettik. Zira depremin akabinde tayinle gitmiş olmak bazıları için kalanları kaderine terk etmeyi seçmek gibi algılanıyor.



Bunun yarattığı gücenciklik üzerine konuşurken aslında herkesin yaptığı seçimlerde birbirine hak verdiğini söylemek lazım. Büyük bir çaresizliğin içinde herkesin önce kendisini ve ailesini kurtarmaya çalışmasına ve bu sebeple şehir değiştirmiş olmasına hak veriliyor. Ancak bu hak verme meselesi herkes için ayrı bir aşamada ortaya çıkmış. Kimisi depremden aylar sonra hâlâ bir düzen kurulamamış olması üzerinden gidenleri “iyi ki gitmiş” olarak değerlendirirken kimisi düzen beklentisinden bağımsız gidenlere en başından beri hak veriyor.

Göç Etmenin Duygusal Yükü, “Depremzede” Kimliği, Aidiyet ve Göç Eden Öğretmenler

Görüşmecilerimiz arasında depremden sonra bölgeyi terk etmiş ve sonrasında geri dönmüş öğretmenler de vardı. Gittikleri yerde dayanışma ve iyi niyetle karşılandıklarından bahsettiler. Ancak bu durum öğretmenlerin gittikleri yere aidiyet kurmaları için yeterli olmamış. Gidenler her ne kadar yeni bir düzen kurabilmek adına başka şehre taşınmış olsalar da şehirden ayrıldıkları için akıllarının sevdiklerinde ve şehrin kendisinde kaldığını, gitmiş olmanın duygusal bir yük getirdiğini ifade ettiler. Dönenlerin çoğunun zaten bölgede yaşayan insanlar olduğunu bir daha belirtelim.

Başka şehre tayin istemiş olmanın olağan bir zamanda tayin istemekten farklı bir anlamı var. Depremden sonra gidilen yerde kimliğin yalnızca “depremdede” olması ve her türlü insan ilişkisinin bu kimlik üzerinden yürütülmesi gibi durumlarla karşılaşmış. Bu çerçevede gerek kamusal alanda gerekse birebir kurulan ilişkilerde sürekli mağdur kişi durumunda olmak, depremdelik üzerinden iletişimin kurulması, acıma duygusunun hedefi olmak gibi tecrübelerin rahatsızlığından söz edildi. Kamusal alanda deprem bölgesinden gelenlere yönelik önceliklendirmelerin bir politika olarak uygulanması ve de sivil desteğin gerekliliği konusunda herkes hemfikir. Ancak bu örnekte olduğu gibi insan unsurunun devreye girmesi politikaların etkililiğini azaltabiliyor. Politikalar hazırlanırken bu tip durumlar da göz önünde bulundurulmalı.

Afet Bölgesinde Öğretmen Olmak

Giden öğretmen olmakla kalan öğretmen olmak arasındaki gerilim öğretmen olmanın anlamını da özetleyen bir durum. Konuştuğumuz öğretmenler için öğretmen olmak bir meslekten de öte toplumun ve çocuğun iyilik halini her zaman gözetmek ve ona göre hareket etmeye gönüllü olmak anlamını taşıyor. Söz konusu köy öğretmeni olunca bu rol daha da perçinleniyor.



İkinci dönem okullarda görev yapan öğretmenler öğrenciler için olduğu kadar veliler için de psikolojik destek sağlayan kişi olmuş. Veliler arasında hem çocuklara hem de kendi psikolojik durumlarına dair danışanlar olmuş. Öğretmenin böyle büyük bir afet durumunda insanlara nasıl yaklaşılması gerektiği konusunda donanımı ve pratiği yok. Konuştuğumuz kadarıyla da kendini bu konuda yetersiz hissediyor ve çoğunlukla sezgisel olarak yol gösteriyor. Elinden geleni yapmaya çalıştığını ifade etse de kendisinin de benzer bir süreçten geçiyor olması öğretmeni zihnen ve ruhsal olarak yoruyor.

Öğretmeni yoran bir diğer unsur da depremle birlikte artan iş yükü. Deprem sonrasında düzen oluşturma süreci öğretmenler üzerinden yürütülmüş. Okul idarecileri depremin ilk günlerinde kriz masasına çağrılmış ve orada onların bu süreçte aktif rol almaları istenmiş. Depremden sonra çok fazla öğretmenin bölgeden ayrılması ile öğretmen nüfusu düşen okullarda kalan öğretmenler birden fazla işle ilgilenir olmuş. Bunun yanında konteyner kentte kalan müdür ve müdür yardımcılarının konteyner kent yöneticisi olma zorunluluğu getirilmiş. Depremin hemen sonrasında bazı köylerde öğretmenin resmi olarak izin kullanma hakkı olmasına rağmen yer değiştirilmesine izin verilmemiş ve bu durum kimi öğretmenin kişisel hayatında hayati meselelere yol açmış.

Tüm bu resim içinde öğretmen kendisini sürekli mesai yapan, zihinsel yükü ve sorumlulukları artan ve kendinden mütemadiyen seferberlik beklenen biri olarak görüyor. Kendisinin de depremi bizzat yaşayan olduğunu her fırsatta dile getiren öğretmen de herkes gibi kişisel hayatını önceliklendirmek ve yoluna koyabilmek istiyor. Ancak içinde bulunduğu durum buna tam olarak izin vermiyor. Kendi ihtiyaçlarının gözetilmemesi konusunda da en çok devlete karşı gücenik hissediyor. Elbette bu bahsettiğimiz tablo yıkımın en fazla olduğu yerlerde daha çok öne çıkıyor.

Konuştuğumuz öğretmenler bölgeyi eğitimle ayağa kaldırmak ve çocuğun yetişmesinde katkı sağlamak konusunda aktif rol oynuyor. Afet sonrasında hayatın normalleşmesi, göçün durması insanların gündelik rutinlerine bir şekilde dönmeleriyle mümkün. Eğitim, burada kilit bir role sahip. Okulun açılması, çocukların okula gitmeleri için ailelerin sabit bir yerde kalması anlamına geliyor. Bu durumda öğretmene düşen sorumluluk, yalnızca çocuğun eğitimi öğretimi değil; aynı zamanda onun düzeninin oturması için normalleştirmede rol alması.



Kimi öğretmen kendine bu konuyu misyon edinmiş durumda. Bunun için kendi şartlarını zorluyor ve elindeki kaynakları kullanıyor. Tam bu konu özelinde bir proje özellikle dikkatimizi çekti. Hatay Samandağ'ın Sutaşı beldesinde bir grup öğretmenin inisiyatifiyle ve bağışlar yoluyla bir eğitim alanı oluşturulmuş. Burada bulunan öğretmenler liseye hazırlanan öğrenciler için konteynerlerde eğitim veriyorlar ve Milli Eğitim Bakanlığı ile de birlikte çalışıyorlar. Tamamen gönüllülük esasına dayalı etüt sistemi olarak işleyen bu mekânın daha fazla öğrenciye hizmet edebilmesi isteniyor. Ancak bu durumun oluşabilmesi için başka çevrelerden öğrencilerin ulaşımının sağlanması ve de yeni eğitim kaynaklarının belli bir süreklilikte temin edilmesi gerekiyor.



SONUÇ

Toparlamak gerekirse, bugün en başta barınma hâlâ her şeyin önünde bir ihtiyaç ve kişinin yaklaşmasıyla bu konuya dair yeni sorunlar kapıda bekliyor. Afet sonrası hem kentlerden köylere hem de köylerden il/ilçe merkezlerine doğru bir göç hareketi mevcut. Göç hareketlerinin ana belirleyicisi de barınmaya erişim. Nitelikli eğitime erişim ise belirleyici etkenlerden bir diğeri olarak karşımıza çıkıyor.

Yıkımın belli bir düzeyde olduğu köylerde barınma genelde ev bahçelerine kurulan çadır/konteynerlerle sağlanırken, çok fazla yıkım ve merkeze görece yakın olan köyler il/ilçe merkezlerindeki konteyner kentlere doğru geçmiş durumda (Hatay'ın Samandağ İlçesi Sutaşı köyü gibi). Yıkımın çok olduğu ancak merkeze görece uzak olan köylerde ise ufak konteyner yerleşimleri de mevcut (örneğin Adıyaman Tut İlçesi Pamuklu Köyü).

Afet sonrası köylere doğru olan nüfus hareketi ile köyler ve köy okulları kalabalıklaşmış. Bu durum okullarda köyde ve kentte büyümüş çocukların ve velilerin karşılaşmalarına yol açıyor. Çocuklar genel olarak iyi anlaşsa da eğitim seviyeleri arasında farklar mevcut. Ayrıca köy okullarına özgü eğitim sistemine (örneğin birleştirilmiş sınıflar) alışık olmayan kentten gelen veliler eğitim kalitesinden endişe duyuyor. Bu ve köy okullarının fiziki durumu ve donatıları gibi kırsal eğitim sisteminin genel kırılma noktaları, bu durumda daha da derinleşiyor.

Kalabalıklaşan köylerde hane nüfusu da haliyle artıyor. Bu da aile içi çatışmaları beraberinde getiriyor. Çocuğun çevresindeki ekosistemin okul/öğretmenle birlikte en önemli iki unsurundan biri olan aile içindeki bu negatif ortam çocuğu da etkiliyor. Bu da eğitimin kalitesini etkileyen bir faktör olarak ortaya çıkıyor.

Barınma, bölgeye yeni atanarak göç eden öğretmenler için de önemli bir sorun olarak görünüyor. Okulların açılmasına bir hafta kala öğretmenlerin kalacakları yer belirsizliğini koruyordu. Ayrıca göç nedeniyle kalabalıklaşan köylerdeki yüksek kiralar da öğretmenlerin barınma sorununu derinleştiriyor. Barınmanın çözülemediği hanelerde çocuğun psikolojisi, eğitimin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve çocuğun eğitimdeki başarısı da riske giriyor. Okulların fiziksel durumları ve yeni gelen öğretmenin bu koşullara adaptasyonu gibi gündemler de eğitimin sürdürülebilirliğini etkileyen unsurlar olarak karşımıza çıkıyor.



Ailelerin göç kararlarında, eğitim, önemli bir unsur olarak öne çıkıyor. Özellikle bölgedeki eğitimcilerin göç etmesi ve okulların fiziki şartları ailelerin kafasında eğitimin kalitesine dair soru işaretleri yaratıyor. Çocuklarının nitelikli eğitime ulaşması için göç hem halihazırda yaşanıyor ve hem de gelecekte gerçekleştirilmek üzere planlanıyor. Burada göç dinamiklerinin karmaşık olduğunu ve bölgeden bölgeye köyden köye fark ettiğinin altını çizmek lazım. Göç kimi zaman köyden il/ilçe merkezine kimi zaman başka şehre, kimi zaman ailecek kimi zaman sadece öğrenciyi göndererek, kimi zaman geri dönmek üzere kimi zamana ise daha belirsiz zaman için gerçekleşiyor. Mahiyeti ne olursa olsun, barınmanın ardından en önemli göç sebeplerinden biri olarak eğitim gerçeği her yerde karşımıza çıkıyor.

Öğretmenlerin coğrafi hareketliliği eğitimin kalitesini belirleyen ana unsur. Afetten sonra bölgeden ayrılan pek çok öğretmen olmuş. Gidenlere bir kırgınlık olsa da bu durum genelde anlayışla karşılanıyor. Burada özellikle giden öğretmenlerin çoğunun bölgeyle, öğrencileriyle hâlâ bağlantı içinde olması da etken. Giden öğretmenlerden ailesini bırakıp dönüp yeniden inşaya katkı verenler olduğu gibi, gittiği yerde sadece "depremzede" olarak görülme ağır geldiği için dönenler de olmuş. Hiç gitmeyen öğretmenler ise genellikle kendi bölgesinde öğretmenlik yapanlar.

Bölgedeki göç hareketleri sadece yurt içi ile sınırlı değil. Bölgede yurt dışına göç de gene mahiyeti bölgeden bölgeye değişen bir şekilde ama her bölgede yaygın olarak karşımıza çıktı. Hatay bölgesinde Arapçanın yaygın olmasından dolayı istikamet genelde ana dili Arapça olan ülkeler olurken, Adıyaman'da ise daha çok gelirin yüksek olduğu Avrupa. Bu göç her zaman legal yollarla gerçekleşmiyor, özellikle 15-25 yaş arasındaki gençlerde eğitimin de niteliğinin azalması ve geçim sıkıntısı nedeniyle yaygın bir şekilde özellikle de illegal yollardan yurt dışına göç yaygın. Bu göç hareketi deprem nedeniyle ortaya çıkmamış ama depremden sonra arttığını söylemek mümkün.

Tüm bu yapı içinde, bölgedeki gözlemlerimiz bize gösterdi ki öğretmen depremden sonraki ilk 7 aydaki bütün faaliyetlerde arama kurtarma çalışmalarından, konteyner kentlerin yönetimine kadar başat bir rol oynamış. Önümüzdeki toparlanma ve yeniden inşa sürecinde de öğretmen ve köy okulları çocukların iyi olma hallerine katkıda bulunarak, köydeki göç hareketlerinden kaynaklanan sorunların çözümünde rol oynayarak, nitelikli eğitime erişim sağlayarak göç hareketlerini bir nebze de olsa dengeleyerek, açık ve işleyen bir okul yaşayanlara umut vererek önemli bir rol oynayacak.



O nedenle öğretmenlerin iyi olma halinin gözetilmesi önümüzdeki dönemde dikkat edilmesi gereken bir konu olarak öne çıkıyor.

Son olarak, her araştırma gibi bu araştırma da her şeyi kapsamıyor. Araştırmaya başlarken öngördüğümüz mevsimlik tarıma bağlı nüfus hareketleri ve bunun eğitime etkisi raporda bahsettiğimiz bir iki köy dışında karşımıza çıkan bir olgu olmadı. Bu, tek başına ayrıca ele alınması bir konu ve sadece bu konuya odaklı bir araştırmanın yürütülmesi bu önemli konu hakkında bilgi üretiminde çok kıymetli olur. Bunun yanında, tahmin edilebileceği üzere depremden bir şekilde etkilenen daha birçok köy var. Ancak kaynak kısıtlılığı nedeniyle özellikle merkeze uzak köylere erişimimiz sınırlı oldu. Bu köylerdeki nüfus hareketleri ve eğitim ilişkisi de ayrı bir odağı hak ediyor.

